

4. *Пиц В. І.* Відтворення людського потенціалу: теоретична концептуалізація та сучасний прагматизм / В. І. Пиц. // *Актуальні проблеми економіки України*. — № 6 (84). — 2008. — С. 187—193.

5. *Грیشнова О. А.* Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грیشнова. — К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. — 254 с.

6. Офіційні дані Державного комітету статистики України - [Електронний ресурс] - Режим доступу: // <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія / [А. М. Колот, О. А. Грیشнова, О. О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. А. М. Колота. — К.: КНЕУ, 2010. — 348 с.

8. *Чорна О. М., Баранова К. В.* Концептуальні підходи до розвитку фінансів домашніх господарств в економіці України / О. М. Чорна, К. В. Баранова // *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. — 2011. — № 4. — С. 33—39.

Статтю подано до редакції 29.06.12

УДК 331.101.27

М. В. Семикіна, д-р екон. наук, проф.,
зав. кафедрою економіки та організації виробництва,
М. В. Пустовіт,
асистент кафедри економіки
та організації виробництва,
Кіровоградський національний технічний університет

ТРУДОРЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНІВ: ВИБІР ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ. Проаналізовано трансформації трудоворесурсного забезпечення регіонів України і Кіровоградської області зокрема. Запропоновано концепцію модернізації трудоворесурсного забезпечення регіону. Розроблено методичний підхід до вибору пріоритетів розвитку трудоворесурсного забезпечення регіону на основі вдосконалення методичної бази його оцінки з урахуванням впливових чинників, застосування модульного принципу побудови його механізму та стратегії розвитку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: трудові ресурси, трудоворесурсне забезпечення регіону, механізм, чинники впливу, регулювання, стратегія розвитку.

АНОТАЦІЯ. Проанализированы трансформации трудоворесурсного обеспечения регионов Украины, в т. ч. Кировоградской области. Предложена концепция модернизации трудоворесурсного обеспечения региона. Разработан методический подход к выбору приоритетов развития трудоворесурсного обеспечения региона на основе совершенствования методической базы его оценки с учетом

влияющих факторов, применения модульного принципа построения его механизма и стратегии развития

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: трудовые ресурсы, трудоворесурсное обеспечение региона, механизм, факторы влияния, регулирование, стратегия развития.

ANNOTATION. The transformations of the labour resource provision of the Ukrainian regions, including Kirovograd region have been analyzed. The concept of the modernization of the labour resource provision of a region has been proposed. The methodical approach to the choice of the priorities of the development of the labour resource provision of a region, based on the improvement of the methodological basis of its assessment, with an allowance of the influencing factors, using the modular principle of the structure of its mechanism and development strategy has been worked out.

KEYWORDS: labour resources, labour resource provision of a region, mechanism, influencing factors, regulation, development strategy.

Постановка проблеми. Світовий досвід засвідчує, що конкурентні переваги в економічному та соціальному розвитку досягають ті країни, де приділяється першочергова увага ефективному використанню та розвитку людських продуктивних сил. Однак в Україні спостерігається асиметрія між проголошеними пріоритетами соціально орієнтованого розвитку і реаліями, що відбиває загальну незбалансованість попиту і пропозиції на регіональних ринках праці, низьку ефективність використання та розвитку трудового потенціалу, низький рівень доходів зайнятого населення.

Аналіз останніх джерел чи публікацій. Дослідженню проблем ефективного формування та розвитку людських продуктивних сил присвячені наукові праці Т. Шульца, Г. Беккера, С. Струмліна, Р. Фатхутдинова, Дж. Кендрика, Б. Генкіна, М. Волгіна, Р. Колосової та інших. Серед вітчизняних вчених проблеми трудоворесурсного забезпечення економіки регіонів різноаспектно вивчали О. Амоша, В. Антонюк, С. Бандур, В. Бідак, О. Грішнова, М. Долішній, Т. Заяц, А. Колот, Е. Лібанова, Л. Лісогор, Н. Лук'яненко, В. Новіков, О. Новікова, В. Онікієнко, І. Петрова, С. Пирожков, У. Садова, Л. Семів, Л. Шаульська та ін. [1—4]. Разом з тим, незважаючи на вагомі здобутки у дослідженні зазначеної проблеми, до невіршених частин її частин відноситься розвиток механізму трудоворесурсного забезпечення, дія якого має враховувати вплив різноманітних чинників, бути орієнтованою саме на людину праці, створення умов для трудового вибору, самореалізації у сфері праці.

Постановка завдання. Мета статті полягає у висвітленні оцінки трансформацій трудоворесурсного забезпечення регіонів України і Кіровоградської області зокрема та обґрунтуванні концептуального підходу до вибору пріоритетів розвитку трудоворесурсного забезпечення регіону на основі вдосконалення методичної бази його оцінки з урахуванням впливових чинників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність поняття «трудооресурсне забезпечення регіону» (ТРЗ) трактується науковцями досить по-різному: одні автори вважають, що це інтегровані трудові можливості населення регіону, які залучаються в його економіку, інші під цим поняттям розуміють трудовий потенціал регіону, процеси його використання та розвитку, треті трактують як стан забезпечення потреб регіону трудовими ресурсами, четверті мають на увазі наявність економічно активного населення, а дехто — розподіл робочої сили за робочими містами в межах галузей і підприємств [3; 4].

З нашої точки зору, поняття «трудооресурсне забезпечення регіону» доцільно трактувати як складне багатопараметричне явище, що має двоїсту природу, проявом якої, з одного боку, є процес задоволення потреб економіки регіону у трудових ресурсах (з певними кількісними та якісними характеристиками економічно активного населення), а з другого, — процес використання трудових можливостей працездатного населення у господарському комплексі, що передбачає поновлення та вдосконалення його характеристик. Ґрунтуючись на цьому, механізм трудоворесурсного забезпечення регіону (МТРЗ) запропоновано розуміти як систему методів, важелів і чинників впливу на стан трудоворесурсного забезпечення регіону, на процеси поновлення ресурсів для праці, поліпшення їх кількісних та якісних характеристик відповідно до потреб і стратегічних завдань розвитку регіону.

Дія зазначеного механізму повинна передбачати співставлення відповідності стану ТРЗ завданням розвитку регіону, аналіз протиріч і диспропорцій, вибір дієвих чинників і важелів впливу для зміни ситуації на краще. Головне призначення такого механізму має полягати, на наш погляд, у подоланні стихійного впливу чинників, забезпеченні керованості розвитку ТРЗ.

Аналіз реалій засвідчує явища протилежного змісту, а саме слабку керованість процесів розвитку ТРЗ регіонів. Спостерігаємо парадокс — загострення протиріччя між ресурсними можливостями регіонів України і неефективним використанням ресурсу людської праці, що перешкоджає економічному зростанню держави та її регіонів, якісному людському розвитку.

Рис. 1. Концептуальна схема механізму трудоворесурсного забезпечення регіону

Посідаючи пріоритетні рейтингові сходинки серед країн світу за низкою показників, які стосуються ресурсного потенціалу загалом (друге місце в Європі за видобутком вугілля, перші місця у виробництві зерна, цукрових буряків, цукру-піску, молока тощо), за результатом розвитку та залучення в економіку ресурсу праці Україна зміщена на останні рейтингові позиції (за індексом задоволеності життям Україна посідає 174-те місце серед 176-ти рейтингових країн світу, за індексом розвитку людського потенціалу — передостаннє серед країн Європи; за обсягом ВВП на душу населення — 113-те серед 181 країн світу; за індексом економічної свободи — 164-те місце). Відмічено зумовлено, передусім, загостренням соціодемографічної та економічної криз, неефективним державним регулюванням соціально-трудої сфери, невідповідністю характеристик ТРЗ потребам розвитку регіонів.

Негативні тенденції, що мають місце у відтворенні населення України, у найближчій перспективі ускладнять ТРЗ її регіонів: якщо за півстоліття на планеті відбулося загалом зростання насе-

лення більш як удвічі, то в Україні після кількісного збільшення з 1960-го по 1990-й роки відбувається його стрімке зменшення, депопуляція охопила усі регіони; у Кіровоградській обл. вона перевищила загальноукраїнський рівень (порівняно з показниками 1960 р. кількість населення тут зменшилася майже на 20 %). За умов збереження проілюстрованої динаміки до 2020-го р., населення у світі порівняно з 2010 р. зросте на 26 %, в Україні — зменшиться загалом на 6 %, зокрема у Кіровоградській області зменшиться на 18 % (при нульовому сальдо міграції) [9; 10].

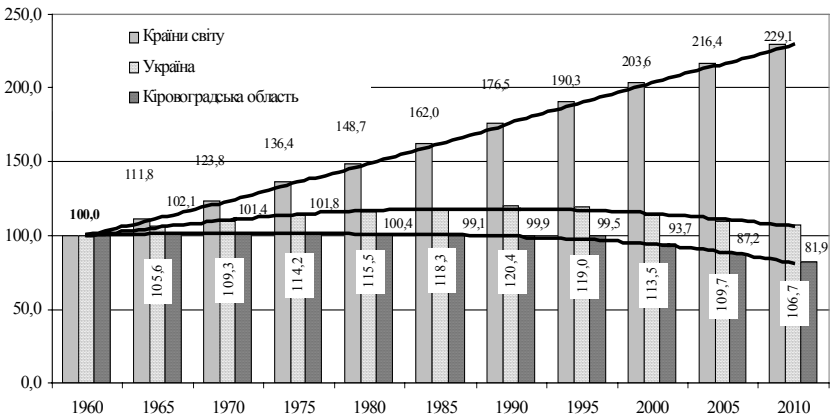

Рис. 2. Динаміка кількості населення країн світу, України та Кіровоградської області як одного із регіонів країни (у % до показників 1960 р.)

Суперечлива взаємодія демографічних, соціально-економічних, структурно-організаційних, політичних чинників зумовлює спадні тенденції у динаміці трудових ресурсів. Розрахунки свідчать, що серед країн з високими темпами приросту населення трудові ресурси нині складають 50—55 %, у більшості розвинених країн — 61—62 % усього населення. В Україні станом на 1.01.11 р. частка трудових ресурсів (економічно активного населення) становить лише 48 %, у межах регіонів вона коливається від 42,0 (Івано-Франківська обл.) до 53,4 % (м. Київ); у Кіровоградській обл. становить 47,2 % [6].

Перспективи ТРЗ регіонів України погіршують значно гірші, ніж у більшості країн світу, показники тривалості життя, захворюваності, смертності, зокрема, серед осіб працездатного віку. Відбувається швидке старіння населення, тобто скорочення частки населення, яке молодше працездатного віку (з 18 % у 2001 р. до 15 % у 2011 р.), та зростання частки населення, яке старше працездатно-

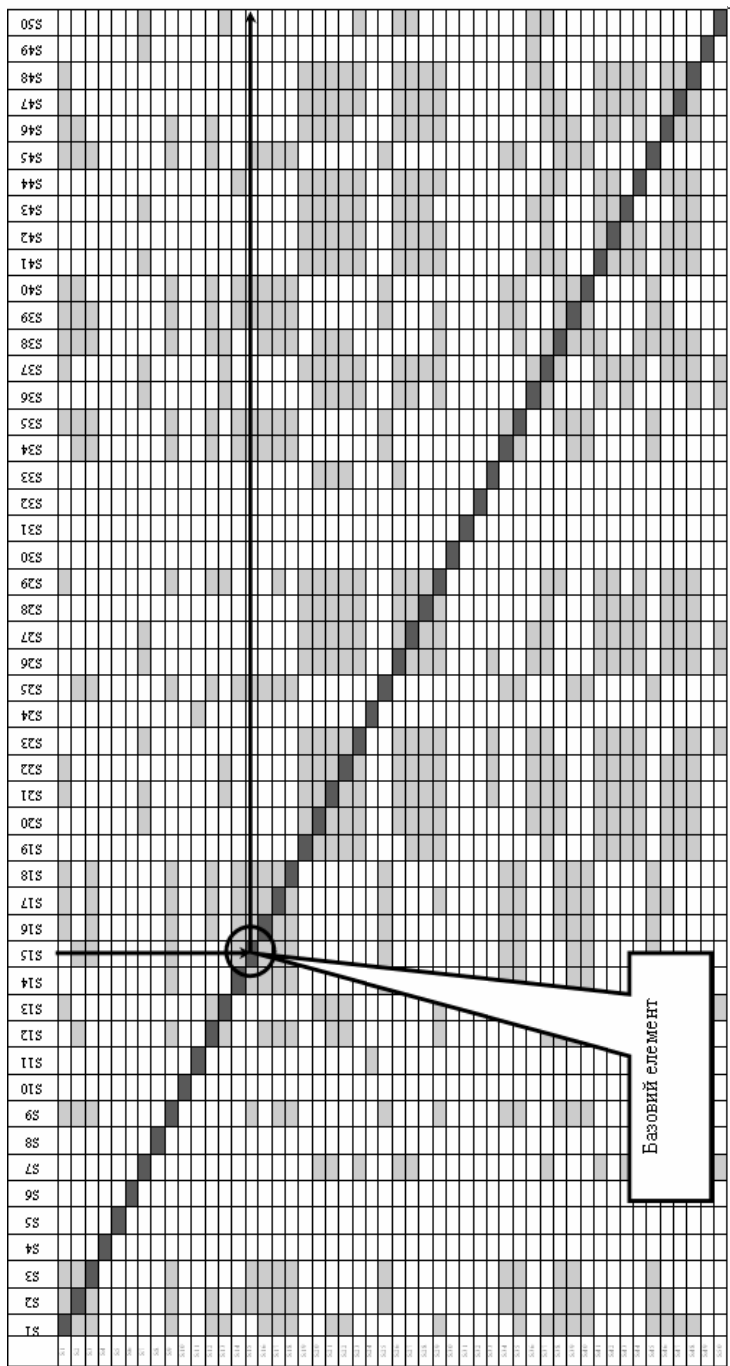
го віку (відповідно з 24 % до 25 %), що звужує трудові можливості регіонів. Наслідками цих процесів стає збільшення економічного навантаження на працездатне населення. Особливо загрозливою така ситуація стає у сільській місцевості, де переважає вкрай низький рівень технічної озброєності праці. Наприклад, у Кіровоградській області за останнє півстоліття при майже незмінній площі сільгоспугідь (741 854 тис. га) навантаження на працездатне сільське населення зросло більш, як удвічі [6—8].

З іншого боку, наявні трудові можливості населення в офіційній економіці регіонів використовується лише частково, стрімко посилюється тінізація зайнятості. Так, моніторинг умов реалізації трудових можливостей населення на прикладі Кіровоградської обл. та її районів показав, що для переважної більшості працездатних осіб україн не просто реалізувати свою економічну активність, коли мають місце глибокі диспропорції між попитом і пропозицією робочої сили (понад у 30 разів), дисбаланс між вимогами ринку праці і функціонуванням ринку освітніх послуг, соціально несправедлива диференціація в оплаті праці між галузями, районами (відставання від середньоукраїнського рівня оплати праці у більшості районів сягає від 20 до 70 %). Дефіцит робочих місць з гідною оплатою праці призвів до того, що в структурі доходів населення області частка соціальної допомоги (42,9 %) виявилася більшою, ніж частка зарплати (34,3 %) [5; 7]. Така ситуація змушує багатьох працездатних осіб ставити під сумнів сенс зайнятості в офіційному секторі економіки. За таких умов існуючий механізм ТРЗ регіону вряд чи можна вважати ефективним.

Для досягнення керованості у дії зазначеного механізму та подолання територіальної диференціації в умовах реалізації трудових можливостей запропоновано методичний підхід щодо вдосконалення оцінки стану ТРЗ регіонів (районів), який включає, зокрема, поетапні завдання моніторингу, методи оцінювання, шкалу оцінки за критерієм достатності забезпечення. У межах цього підходу вдосконалено методичну базу вимірювання та оцінки трудових ресурсів регіону, яка передбачає формування експертами вихідної множини показників (S_i , $i = 1, 2, \dots, 50$), визначення для них статистичних вибірок для 27-ми регіонів країни та 24-х районів Кіровоградської області, побудову кореляційної матриці (табл. 1), вибірки з неї «фільтруванням» показників, найбільш тісно пов'язаних із вибраним у якості базового, що суттєво зменшує вибірку (наприклад, для S_{15} , у разі розгляду його як базового, зменшує вибірку до 12-ти з 50-ти показників). Переваги кореляційної матриці в тому, що її використання дозволяє обирати найбільш впливові, пріоритетні чинники, гнучко змінюючи структуру механізму і його дієвість.

Таблиця 1

КОРЕЛЯЦІЙНА МАТРИЦЯ ДЛЯ ВИБОРУ ХАРАКТЕРИСТИК ТРУДОРЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ*

* Примітка: затемненим виділено з коефіцієнтом кореляції більшим від 0,9

У рамках зазначеного підходу, апробованого на прикладі регіонів України, доведено існування тісної взаємозалежності між показниками ТРЗ і показниками соціального та економічного розвитку регіону. Виявлено, що позитивним важелем поліпшення соціально-економічного розвитку регіонів і стану трудовресурсного забезпечення є зростання експорту товарів, роздрібного товарообігу, підвищення середньомісячної заробітної плати, більш активне залучення робочої сили із інших регіонів і країн. При цьому визнано неправомірним покладатися на першочерговість залучення іноземних інвестицій у соціально орієнтований розвиток регіонів України, адже розрахунками засвідчено слабкий вплив цього чинника на економіку регіонів та їх ТРЗ.

На нашу думку, вибір пріоритетних чинників розвитку ТРЗ регіону (району) зручно реалізовувати за допомогою використання штрих-кової системи оцінювання трудовресурсного забезпечення, що проілюстровано на рис. 5.

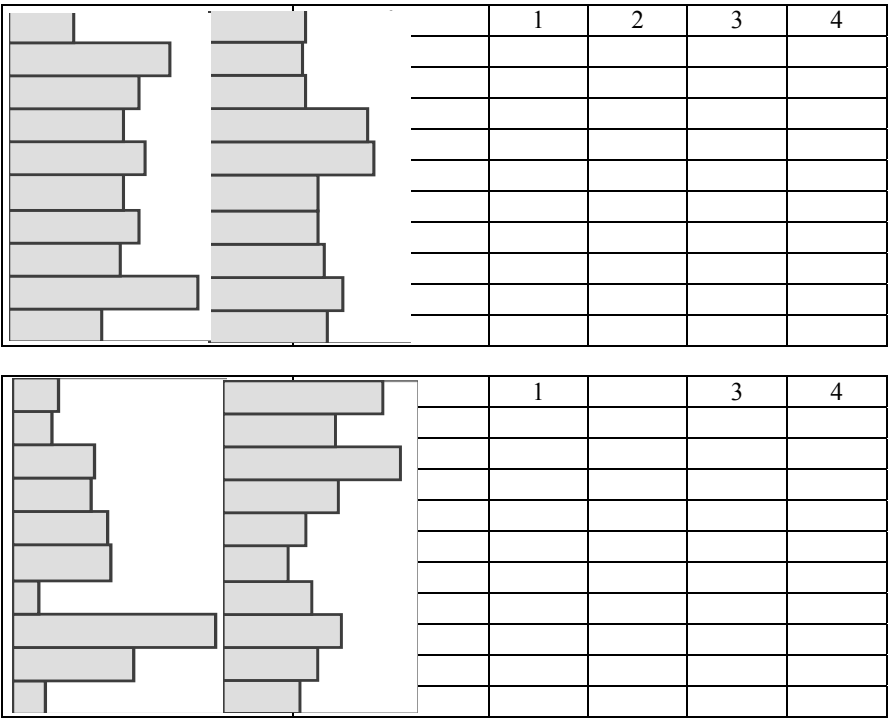

Рис. 5. Ілюстрація штрих-кової системи рейтингової оцінки ТРЗ регіону

Запропонована штрих-кодова система розширює можливості ідентифікації об'єкта дослідження з великою кількістю параметрів за рахунок пристосування ідеї штрих-кодів до матричного виду їх представлення, враховуючи силу впливу чинників і стратегічні напрями розвитку регіону. Її апробовано на прикладі 27-ми регіонів країни та 24 районів Кіровоградської обл. за 50-ма параметрами. Оцінка, здійснена на прикладі Кіровоградській обл., довела, що саме Устинівський, Вільшанський, Світловодський райони потребують першочергових заходів щодо збереження й розвитку ТРЗ.

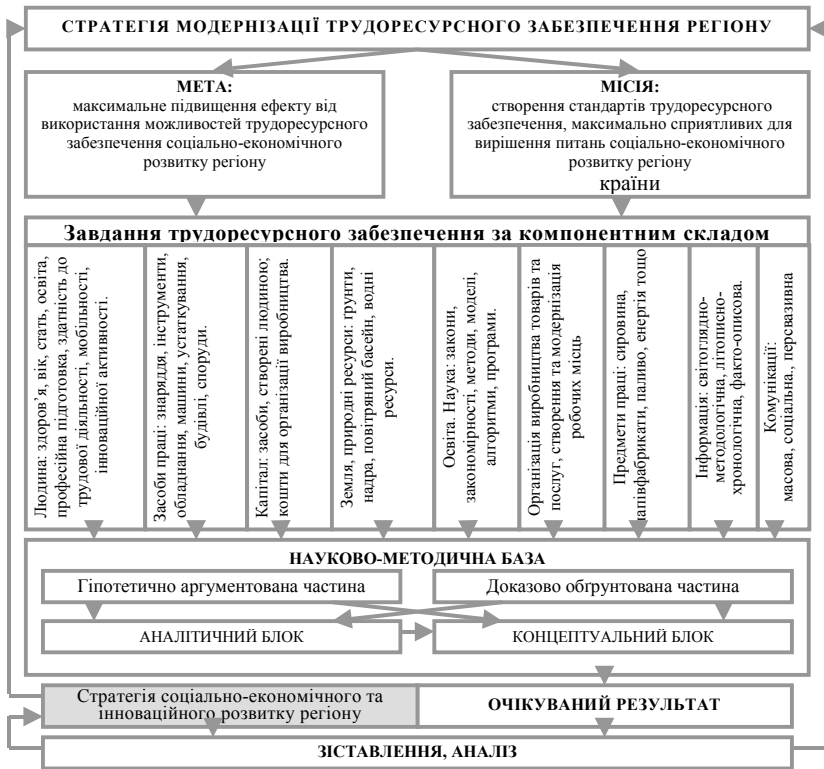

Рис. 6. Концептуальна схема розробки стратегії модернізації трудоворесурсного забезпечення регіону

Концептуальний підхід до вибору пріоритетів розвитку ТРЗ регіону враховано у побудові схеми розробки стратегії, яка ставить за мету максимально підвищити ефект від залучення ресурсів праці в регіоні в інтересах його прогресивного соціально-

економічного розвитку (рис. 6). Для реалізації концептуальної схеми механізм ТРЗ повинен мати узгоджено діючі складові — підсистеми. Їх дія має спрямовуватися: по-перше, на постійний розвиток, модернізацію складових МТРЗ залежно від результатів моніторингу; по-друге, на гнучке залучення чинників і важелів, необхідних у конкретний період часу для забезпечення відповідності ТРЗ данного регіону цілям його соціально-економічного та інноваційного розвитку. Структура МТРЗ передбачає об'єднання його підсистем за принципом модульності, що дає змогу реалізувати множину стратегій доповненням підсистем типовими модулями, кожен з яких реалізує окрему стратегію.

Зауважимо, що цільову спрямованість стратегії модернізації ТРЗ регіону обрано за ознаками забезпечення: 1) пропозиції робочої сили (стратегії: демографічна, освітньо-професійна, інноваційна); 2) реалізації трудових можливостей робочої сили (стратегії: створення робочих місць, розвитку виробництва товарів і послуг, розвитку інфраструктури ТРЗ); 3) забезпечення «капіталізації» зайнятості (стратегії: оплати праці, доходів).

Висновки з проведеного дослідження. Апробація дії запропонованого механізму ТРЗ, виконана шляхом імітації «посилення впливу чинників позитивної дії на 1 %» та, одночасно, «послаблення впливу чинників негативної дії на 1 %», дала змогу підтвердити ефективність його застосування на практиці. Дія механізму ТРЗ змодельована на прикладі застосування двох стратегій: першої — орієнтованої на зростання валового регіонального продукту (ВРП), другої — на збільшення кількості зайнятого в економіці регіону населення. Позитивний ефект виявив себе всеохоплюючим для всіх регіонів з «приростом» ВРП від 4,13 % (Тернопільська обл.) до 5,56 % (Житомирська обл.) та збільшенням кількості зайнятого в економіці регіону населення в межах від 2,69 % (Волинська обл.) до 4,05 % (АРК). Отже, отримання позитивного ефекту — можливостей економічного зростання та максимізації залучення трудових ресурсів в офіційний сектор економіки — говорить на користь запропонованого підходу щодо вибору пріоритетів розвитку ТРЗ регіону на основі вдосконалення методичної бази його оцінки з урахуванням впливових чинників.

Література

1. Людський розвиток в Україні : можливості та напрями соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія) / [За ред. Е. М. Лібанової]. — К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомітет України, 2006. — 2006. — 356 с.

2. Колот А. М. Еволюція ролі держави та інструментарію її впливу на розвиток соціально-трудової сфери / А. М. Колот // Соціально-трудові відносини: теорія і практика: зб. наук. праць / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту, ДВНЗ «КНЕУ ім. Гетьмана» — К.: КНЕУ, 2011. — № 1 / 2011. — С. 5—13.

3. Трудовий потенціал України : оцінка стану, ефективність використання, стратегічні напрями розвитку : Монографія [О. А. Грیشнова, С. Р. Пасека, А. С. Пасека] : за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. О. А. Грیشнової. — Черкаси : Видавництво ТОВ «МАКЛАУТ», 2011. — 360 с.

4. Трудовий потенціал Кіровоградської області : стан та перспективи розвитку (колективна монографія) / [За ред. М.В. Семикіної]. — Кіровоград : ВАТ «Кіровоградське видавництво», 2008. — 304 с.

5. Регіональний людський розвиток: Статистичний бюлетень. Державний комітет статистики України. — К., 2010. — 43 с.

6. Праця України у 2010 році: Статистичний збірник. — К. : Державна служба статистики України, 2011. — 324 с.

7. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2010 рік : [статистичний збірник]. — Кіровоград : Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2011. — 382 с.

8. Кіровоградщина в цифрах у 2010 році / [статистичний збірник]. — Кіровоград : Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2011. — 166 с.

9. Електронний ресурс. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html

10. Електронний ресурс : Населення_Землі. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.

Статтю подано до редакції 17.05.12

УДК: 330. 111. 4: 331.101

Н. В. Симкина, аспірантка,
кафедра економічної теорії
і економічних методів управління,
Економічний факультет,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА В СЕМЬЕ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто особливості становлення та розвитку трудового потенціалу родини, роль сімейних інвестицій у формування людського капіталу. Проаналізовано структуру інвестицій у людський капітал, їх актуальність і специфіку.